

Skala i uwarunkowania przemocy domowej wobec dzieci i wiktyimizacji pośredniej – wyniki *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*

Szymon Wójcik^a , Szymon Szumił

^aFundacja Dajemy Dzieciom Siłę

W artykule przedstawiono wyniki badania Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023 dotyczące przemocy ze strony bliskich dorosłych i wiktyimizacji pośredniej, tj. bycia świadkiem przemocy między dorosłymi domownikami lub wobec innego dziecka. Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie (N = 2026) nastolatków w wieku 11–17 lat. Na kategorię przemocy ze strony bliskich dorosłych składały się komponenty przemocy fizycznej i psychicznej. Ta ostatnia była zoperacjonalizowana jako wyzywanie lub obrażanie. Na kategorię przemocy fizycznej składały się natomiast dwa wskaźniki – doświadczania bicia lub kopania oraz regularne doświadczanie kar fizycznych. Tak zdefiniowanej przemocy fizycznej ze strony bliskich dorosłych doświadczył niemal co czwarty (24%) badany, a przemocy psychicznej – więcej niż co piąty (22%). Biorąc pod uwagę wydarzenia z roku poprzedzającego badanie, tych dwóch form przemocy doświadczyło, odpowiednio, 16% i 10% uczniów w wieku 11–17 lat. W artykule zaprezentowano również charakterystykę osób doświadczających przemocy oraz wyniki analizy regresji logistycznej między dysfunkcjami rodzinnymi a doświadczaniem przemocy ze strony bliskich dorosłych i wiktyimizacji pośredniej, a także zależności między doświadczaniem tego rodzaju przemocy a zachowaniami autodestrukcyjnymi – samookaleczeniem i próbami samobójczymi.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZEMOC DOMOWA, PRZEMOC PSYCHICZNA, PRZEMOC FIZYCZNA, WIKTYMIZACJA POŚREDNIA

Zgodnie z Konwencją o prawach dziecka każde dziecko ma prawo do życia (art. 6), a Państwa Strony konwencji będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej (art. 19). Mimo to w Polsce ciągle zdrażają się przypadki krzywdzenia, w tym także drastyczne, a nawet zakończone śmiercią. Niedawnym przykładem jest sprawa Kamila z Częstochowy – ośmiolatka, który zginął z rąk ojczyrna w maju 2023 r. Wzbudziła ona na nowo dyskusję na temat skuteczności zapobiegania przemocy wobec dzieci w Polsce.

Naukowa definicja przemocy fizycznej wobec dzieci jest jednoznaczna. Według WHO (1999) jest to działanie, w wyniku którego dziecko doznaje fizycznej krzywdy lub jest nią potencjalnie zagrożone. Podobnie przemoc zdefiniowano w światowym raporcie ONZ (Pinheiro, 2006), dodając, że efektem stosowania przemocy może być zagrożenie życia, zdrowia, ale także godności i prawidłowego rozwoju dziecka. Wymienione są w tym kontekście bicie, szarpanie, kopanie, gryzienie i inne. Jednocześnie przedmiotem społecznych kontrowersji pozostaje włączenie do definicji przemocy kar cielesnych stosowanych wobec dzieci przez rodziców bądź innych opiekunów. Wciąż nie wszyscy uświadamiają sobie, że od 2010 r. w Polsce zakazane są kary fizyczne wobec dzieci. Na szczęście badania opinii publicznej wskazują na systematyczny wzrost odsetka przeciwników karania fizycznego dzieci (z 34% w 2010 r. do 59% w 2022 r.; Makaruk i Drabarek, 2022). Mimo tej tendencji ciągle ponad jedna trzecia (37%) dorosłych Polaków uważa, że rodzic ma prawo uderzyć dziecko za karę, a 39% rodziców przyznało, że zdarzyło im się stosować wobec swojego dziecka kary cielesne (Makaruk i Drabarek, 2022).

Przemoc psychiczna (określana też jako emocjonalna) jest zjawiskiem trudniejszym do zdefiniowania, ponieważ dotyczy szerokiej palety interakcji słownych. Według Iwaniec (2012) można ją określić jako swego rodzaju kontinuum – od czynów stosunkowo łagodnych i nieszkodliwych do ciężkich i destrukcyjnych. We wspomnianym raporcie ONZ przyznano, że brakuje uniwersalnych definicji przemocy psychicznej (a co za tym idzie statystyk jej dotyczących), często jednak współlistnieje z przemocą fizyczną. Chodzi tu o działania szkodliwe dla rozwoju i dobrostanu (*well-being*) dziecka. Badacze do przejawów przemocy psychologicznej zaliczają obelgi, wyzwiska, izolowanie, odrzucanie, groźby, straszenie i upokarzanie oraz zauważają, że takie czyny w stosunku do dzieci są rozpowszechnione na całym świecie (Pinheiro, 2006).

Dodatkowo za odrębną kategorię krzywdzenia dzieci uznaje się wiktyimizację pośrednią, tj. bycie świadkiem przemocy rodziców lub innych domowników wobec siebie bądź wobec innych dzieci. W wielu aspektach niesie ona dla małych

świadków podobne konsekwencje jak bycie bezpośrednią ofiarą przemocy. O ile nauka od dawna dostrzega tę kategorię krzywdzenia (por. Hasselle i in., 2023), o tyle do systemu prawnego została ona wprowadzona dopiero niedawno w postaci nowelizacji Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2023 r., która umożliwiła traktowanie dzieci świadków przemocy na równi z bezpośrednimi ofiarami. Zostało to zawarte w nowej definicji osoby doznającej przemocy domowej (nowelizacja z 9 marca 2023 r.; Dz.U. z 21 marca 2023 r. poz. 535).

Określenie rzeczywistej skali przemocy wobec dzieci jest trudne z wielu powodów. Statystyki policyjne czy sądowe są daleko niewystarczające ze względu na niską zgłaszalność i wykrywalność tego typu przestępstw, jak również na to, że nie wszystkie rodzaje przemocy są penalizowane. Służby z reguły dowiadują się tylko o niewielkim wycinku najdrastyczniejszych przypadków. Według najświeższych dostępnych danych z 2021 r. procedurą Niebieskie Karty zostało objętych 11 129 dzieci, co do których istniało podejrzenie, że doświadczyły przemocy w rodzinie. W tym samym roku w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia odebrano z rodzin 1335 dzieci (MRPiPS, 2022). Według Ministerstwa Sprawiedliwości rocznie ponad 3 tys. osób, które nie ukończyły 18 lat, zostaje pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 § 1 Kodeksu karnego (fizyczne lub psychiczne znęcanie się; Włodarczyk, 2022).

Badania sondażowe wśród dorosłych są również obarczone dużym błędem, ponieważ część dorosłych sprawców przemocy będzie zatajać ją w deklaracjach lub w ogóle odmówi udziału w badaniu dotyczącym takich kwestii. Najrzetelniejszą metodą pozostają badania z udziałem dzieci i nastolatków przy wykorzystaniu metod reprezentacyjnych i za pomocą narzędzi dostosowanych do ich możliwości poznawczych. Taką drogą już od 10 lat idzie Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, realizując trzecią już edycję *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce*. Choć można założyć, że także i te wyniki mogą być niedoszacowane ze względu na potencjalnie trudny i wstydlivy dla respondenta temat badań, to dają one pojęcie o faktycznej skali krzywdzenia małoletnich w naszym kraju (Makaruk i in., 2013; Włodarczyk i in., 2018).

W artykule przedstawiono wyniki *Diagnozy* przeprowadzonej w 2023 r. dotyczące przemocy ze strony bliskich dorosłych obejmującej przemoc fizyczną, przemoc psychiczną i regularne stosowanie kar cielesnych, jak również wyniki analizy regresji logistycznej między dysfunkcjami rodzinnymi a doświadczeniem przemocy ze strony bliskich dorosłych i wiktymizacji pośredniej, a także zależności między doświadczeniem tego rodzaju przemocy a zachowaniami autodestrukcyjnymi – samookaleczeniem i próbami samobójczymi.

Metoda

Próba

Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie warstwowo-losowej nastolatków w wieku 13–17 lat. W procedurze weryfikacji danych wyłoniono próbę $N = 1392$. Odrzucono ankiety niepoprawnie zrekrutowanych respondentów, niezakończone, o zbyt krótkim czasie wypełniania lub zawierające niezetelne odpowiedzi. Ponadto w analizach statystycznych nie uwzględniono osób, które na pytanie o płeć zaznaczyły odpowiedź *inna*, ze względu na niską liczebność tej grupy ($n = 11$).

Stratyfikację próby uczniów zdefiniowano na podstawie następujących warstw geograficzno-demograficznych: (a) płci, (b) wieku (13–17 lat), (c) wielkości miejscowości i (d) makroregionów NUTS 2021. Szkoły biorące udział w badaniu dobierano ze względu na kryterium makroregionu i klasy wielkości miejscowości. Narodowość nie stanowiła kryterium doboru próby. Średni wiek respondentów wyniósł $M = 14,88$, a odchylenie standardowe $SD = 1,424$. Spośród badanych 49% stanowiły dziewczyny ($n = 677$), 51% stanowili chłopcy ($n = 715$), 49% – mieszkańcy wsi ($n = 681$), a 51% – mieszkańcy miast ($n = 711$). Maksymalny błąd teoretyczny dla próby wyniósł $\pm 2\%$, przy poziomie ufności (CI) 95%.

Kwestionariusz

Badanie oparto na metodologii i kwestionariuszu *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ; Hamby i in., 2004a, 2004b; Hamby i in., 2011), który został opracowany przez amerykańskie Centrum Badań nad Przestępstwami wobec Dzieci (*Crimes Against Children Research Center*) przy Uniwersytecie New Hampshire. W Stanach Zjednoczonych kwestionariusz JVQ był wykorzystywany do realizacji cyklicznych badań *National Survey of Children's Exposure to Violence* (NatSCEV). Ten sam kwestionariusz był także podstawą badań w innych państwach (NSPCC; Chen i Chan, 2022; Forns i in., 2013; Mathews i in., 2023; Méndez-López i in., 2021; Paul i in., 2018; Pinto-Cortez i in., 2020; Radford i in., 2012; Wahab i in., 2021).

Kwestionariusz JVQ obejmuje wiele form wiktymizacji, takich jak doświadczenie przemocy ze strony rodziców lub opiekunów, zaniedbania, przemocy rówieśniczej lub wykorzystywania seksualnego oraz bycie świadkiem przemocy.

Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce została w 2023 r. zrealizowana po raz trzeci. Poprzednie edycje odbyły się w latach 2012 (Włodarczyk i Makaruk, 2013)

i 2018 (Włodarczyk i in., 2018). Tak jak w obydwu poprzednich edycjach wykorzystano kwestionariusz JVQ w polskiej adaptacji. Kwestionariusz zastosowany w 2018 r. rozszerzono o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywania alkoholu), a także podejmowanie zachowań autodestrukcyjnych (samookaleczeń i prób samobójczych) i wsparcie społeczne.

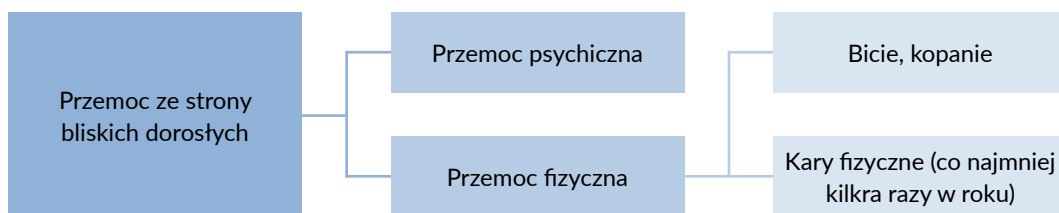
Ze względu na wzrost liczby w naszym kraju dzieci i nastolatków z Ukrainy spowodowany atakiem Rosji z 24 lutego 2022 r. zdecydowano się również dostosować kwestionariusz do potrzeb uczniów ukraińsko- i rosyjskojęzycznych. Przed przystąpieniem do właściwego badania przeprowadzono pilotaż narzędzia w trzech językach – polskim, ukraińskim i rosyjskim. Ostateczna wersja kwestionariusza umożliwia diagnozę 24 form wiktymizacji tworzących osiem szerszych kategorii: (a) przemoc ze strony bliskich dorosłych, (b) wiktymizacja pośrednia (bycie świadkiem przemocy), (c) zaniedbanie fizyczne, (d) zaniedbanie emocjonalne, (e) parentyfikacja, (f) wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego, (g) wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym i (h) przemoc rówieśnicza.

Analizowane zmienne

Na kategorię przemocy ze strony bliskich dorosłych składały się komponenty przemocy fizycznej i przemocy psychicznej. Ta ostatnia była zoperacjonalizowana jako wyzywanie lub obrażanie. Na kategorię przemocy fizycznej składały się kolejne dwa wskaźniki – doświadczania bicia lub kopania, jak również regularne doświadczanie kar fizycznych (co najmniej kilka razy w roku lub częściej; rys. 1).

Rysunek 1

Formy przemocy składające się na kategorię Przemoc ze strony bliskich dorosłych

Wiktymizację pośrednią badano, pytając o dwie sytuacje – bycie świadkiem przemocy między rodzicami lub opiekunami i bycie świadkiem przemocy rodzica/opiekuna wobec innego dziecka (z wyłączeniem dawania klapsów). Zasadniczo – idąc za oryginalną wersją kwestionariusza – wiktymizację pośrednią zawężono do

przemocy fizycznej. Treść pytań zadanych respondentom w kwestionariuszu przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Pytania badające formy przemocy z kategorii „przemoc ze strony bliskich dorosłych” i „wiktyimizacja pośrednia”

Kategorie przemocy	Formy przemocy	Treść pytania	Wskaźniki	
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	Przemoc psychiczna	Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny / ze znajomych wyzywał Cię, mówił bardzo źle o Tobie lub mówił, że Cię nie chce?	tak	
	Przemoc fizyczne	Bicie lub kopanie	Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny / ze znajomych uderzył Cię, kopnął albo szarpnął?	tak
		Klapsy	Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny dał Ci klapsa?	tak
Wiktyimizacja pośrednia	Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	Czy kiedykolwiek widziałeś(-aś), jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów uderzył drugiego rodzica/opiekuna?	tak	
	Bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa	Czy kiedykolwiek widziałeś(-aś), jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów uderzył (poza dawaniem klapsów) Twoje rodzeństwo lub inne dziecko w rodzinie?	tak	

Podobnie jak w większości innych badanych form przemocy najpierw pytano, czy taka sytuacja wydarzyła się kiedykolwiek w życiu dziecka, a w przypadku odpowiedzi twierdzącej dopytywano, czy wydarzyło się to w roku poprzedzającym badanie. Respondentów dopytywano ponadto o sprawców przemocy, a w przypadku pytań dotyczących przemocy fizycznej dodatkowo o to, czy jej skutkiem był uszczerbek na zdrowiu. Ponadto w przypadku kar fizycznych zadawano również pytanie o ich częstotliwość. Pytania dotyczące przemocy domowej ze wszystkich opisanych wyżej kategorii zadawano wszystkim respondentom w wieku 11–17 lat biorącym udział w badaniu.

Dysfunkcje rodzinne badano za pomocą następujących pytań dotyczących trzech aspektów: (a) nadużywania alkoholu przez domownika, (b) używania narkotyków przez domownika i (c) chorób psychicznych domownika:

- Czy kiedykolwiek któryś z Twoich domowników nadużywał alkoholu (pił za dużo, upijał się)?
- Czy kiedykolwiek któryś z Twoich domowników zażywał narkotyki (np. marihuanę, metaamfetaminę)?
- Czy kiedykolwiek któryś z Twoich domowników miał depresję albo inną chorobę psychiczną? (pytanie zadawane respondentom powyżej 13 r.ż.).

Wsparcie społeczne ze strony dorosłych badano za pomocą dwóch pytań: *Czy masz w swoim otoczeniu osobę, do której możesz się zwrócić w trudnej sytuacji? i Kto to jest?*

Zachowania autodestrukcyjne wśród młodzieży zmierzono na podstawie dwóch pytań: *Czy kiedykolwiek specjalnie się zraniłeś(-aś)?* (samookaleczenia) i *Czy kiedykolwiek próbowałeś(-aś) popełnić samobójstwo?* (próby samobójcze; pytanie zadawane respondentom powyżej 13 r.ż.).

Procedura badania

Badanie zrealizowano w kwietniu i maju 2023 r. na terenie placówek oświatowych. Wykorzystana w nim technika audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*) wyklucza udział ankietera w wypełnianiu ankiety. Uczniowie samodzielnie wypełniali ankiety na laptopie. Wszystkie pytania, krótkie historyjki ilustrujące pytania oraz kafeteria odpowiedzi były czytane przez lektora.

Udział szkoły w projekcie było możliwy po uzyskaniu zgody jej dyrektora. Następnie rodzice lub prawni opiekunowie byli proszeni o udzielenie pisemnej (odręcznej lub elektronicznej) zgody na udział dziecka w badaniu. Wyjątkiem były sytuacje, gdy szkoła dysponowała pisemnymi zgodami rodziców na udział dzieci w badaniach realizowanych na terenie placówki. W takiej sytuacji rodzice po otrzymaniu pisemnej informacji o badaniu byli proszeni o udzielenie ustnej zgody, co następnie zostało potwierdzone pisemnie przez szkołę. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy oraz wymagał ustnej zgody samego dziecka. Respondenci zostali poinformowani o celach i przebiegu badania, możliwości przerwania wypełniania ankiety w każdym momencie oraz odmówienia odpowiedzi na pytania zadane w kwestionariuszu.

Kwestie etyczne

Diagnozę przemocy wobec dzieci w Polsce 2023 zrealizowano zgodnie z zasadami „Polityki ochrony dzieci” Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę. Wszystkie osoby pracujące przy badaniu zostały zweryfikowane w rejestrze sprawców przestępstw na tle seksualnym. Badanie uzyskało także pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

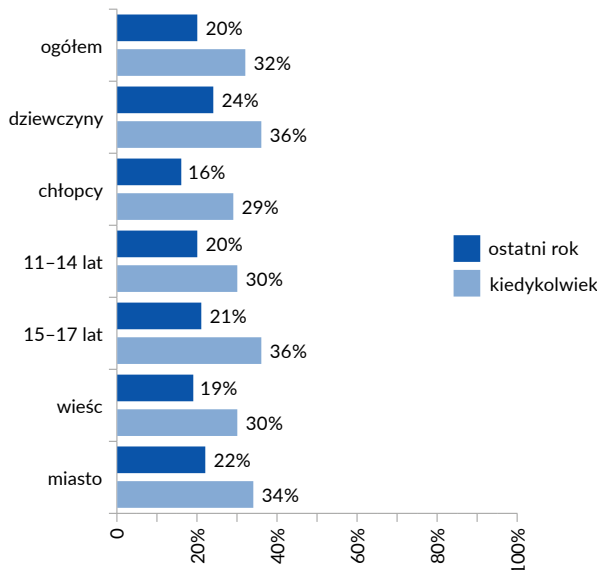
Wyniki

Przemoc ze strony bliskich dorosłych

W ciągu całego życia doświadczenia przemocy (zarówno fizycznej, jak i psychicznej) ze strony bliskich dorosłych (z rodziny lub znajomych) dotyczyły niemal jednej trzeciej (32%) młodych ludzi, a w ciągu roku poprzedzającego badanie – jednej piątej (20%) badanych (rys. 2). W przypadku doświadczeń zarówno z całego życia, jak i z ostatniego roku istotnie częściej ofiarami przemocy ze strony bliskich dorosłych były dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 36% vs 29%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 24% vs 16%, $p < 0,01$). Na przestrzeni całego życia istotnie częściej deklarowały je starsze nastolatki (11–14 lat: 30% vs 15–17 lat: 36%, $p < 0,05$), natomiast w przypadku ostatniego roku nie wystąpiły istotne statystycznie różnice między grupami wiekowymi. Oznacza to, że większy odsetek doświadczających przemocy wśród starszych nastolatków wynika prawdopodobnie z gromadzenia się doświadczeń wraz z wiekiem. Wielkość miejscowości zamieszkania nie różnicowała istotnie doświadczeń przemocy ze strony bliskich dorosłych.

Rysunek 2

Doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Przemocy fizycznej (bicia, kopania lub regularnego doświadczania kar fizycznych) ze strony bliskich dorosłych doświadczył niemal co czwarty (24%) badany, a przemocy psychicznej – więcej niż co piąty (22%). Biorąc pod uwagę wydarzenia z roku poprzedzającego badanie, tych dwóch form przemocy doświadczyło, odpowiednio, 16% i 10% uczniów w wieku 11–17 lat. Choć w odniesieniu do całego życia obie formy przemocy miały zbliżony zasięg, przemoc psychiczna była znacznie częściej deklarowana w roku poprzedzającym badanie (rys. 2).

Przemocy psychicznej istotnie częściej doświadczały dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 27% vs 16%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 21% vs 12%, $p < 0,01$). Podobnie przemocy fizycznej, chociaż jedynie biorąc pod uwagę doświadczenia ostatniego roku (12% vs 8%, $p < 0,01$). W odniesieniu do całego życia częściej przemocy obydwu rodzajów doświadczyły starsze niż młodsze nastolatki (28% vs 22%, $p < 0,01$ – przemoc fizyczna; 24% vs 20%, $p < 0,05$ – przemoc psychiczna) oraz nastolatki mieszkające w mieście w stosunku do tych mieszkających na wsi (26% vs 23%, $p < 0,05$ – przemoc fizyczna; 24% vs 20%, $p < 0,05$ – przemoc psychiczna; tab. 2). W odniesieniu do ostatniego roku przemocy psychicznej istotnie częściej doświadczały starsze nastolatki (19% vs 14%, $p < 0,01$), natomiast przemocy fizycznej – nastolatki młodsze (11% vs 8%, $p < 0,05$). Nie było istotnych różnic statystycznych pod względem wielkości miejsca zamieszkania badanych (tab. 3).

Tabela 2

Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	24%	26%	23%	22%	28%**	23%	26%*
Przemoc psychiczna	22%	27%**	16%	20%	24%*	20%	24%*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Tabela 3

Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	10%	12%**	8%	11%*	8%	9%	10%
Przemoc psychiczna	16%	21%**	12%	14%	19%**	15%	17%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Co siódmy (15%) z badanych uczniów został uderzony lub kopnięty przez osobę dorosłą, w przypadku 7% respondentów zdarzyło się to w ciągu roku poprzedzającego badanie (tab. 4). Istotnie częściej bite były dziewczyny niż chłopcy (17% vs 12%, $p < 0,01$). Dotyczyło to również sytuacji z ostatniego roku (9% vs 5%, $p < 0,01$). W odniesieniu do wieku nie występowały istotne różnice między grupami starszych a młodszych nastolatków. Przemocy tego typu częściej doświadczały za to nastolatki z miast niż ze wsi (kiedykolwiek: 17% vs 13%, $p < 0,05$).

Tabela 4

Doświadczenie bicia lub kopania ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		Dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	15%	17%**	12%	15%	16%	13%	17%*
Ostatni rok	7%	9%**	5%	8%	6%	6%	8%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Spośród badanych, którzy zostali uderzeni przez bliską osobę dorosłą ($n = 303$), jedna trzecia (33%) w wyniku tej sytuacji następnego dnia skarżyła się na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie (dodatkowo 6% nie chciało odpowiedzieć na to pytanie). Ponadto 15% spośród nastolatków doświadczających bicia lub kopania zostało uderzonych przedmiotem (np. pasem, kijem lub nożem).

Najczęściej wymienianym sprawcą bicia lub kopania był ojciec (35%). Niewiele mniej wskazań dotyczyło matki (31%). Co dziesiąte uderzone dziecko

wskazało innego znajomego dorosłego (10%), a 9% – innego dorosłego członka rodziny. Aż 29% uderzonych przez bliskiego dorosłego nie chciało odpowiedzieć, kim była ta osoba.

W badaniu pytano również o doświadczanie kar fizycznych w postaci klapsów. Dwoje na pięcioro (41%) respondentów zadeklarowało, że dostało kiedykolwiek klapsa, chociaż w ciągu ostatniego roku było to już jedynie 6%. W odniesieniu do ostatniego roku częściej klapsy dostawały dziewczyny niż chłopcy (7% vs 5%, $p < 0,05$), co jest spójne z wynikami dotyczącymi częstszej wiktyimizacji dziewczyn we wszystkich badanych formach przemocy ze strony bliskich dorosłych. Różnicy tej nie odnotowano w odniesieniu do całego życia. W tym ujęciu więcej doświadczeń miały starsze nastolatki, co można wyjaśnić efektem kumulacji doświadczeń (46% vs 37%, $p < 0,01$). W odniesieniu do deklaracji dotyczących ostatniego roku większy odsetek dostających klapsy odnotowano jednak w grupie młodszych respondentów 11–14 lat (7% vs 4%, $p < 0,01$). Nie było różnic w odpowiedziach nastolatków z mniejszych i większych miejscowości (tab. 5).

Tabela 5

Klapsy ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

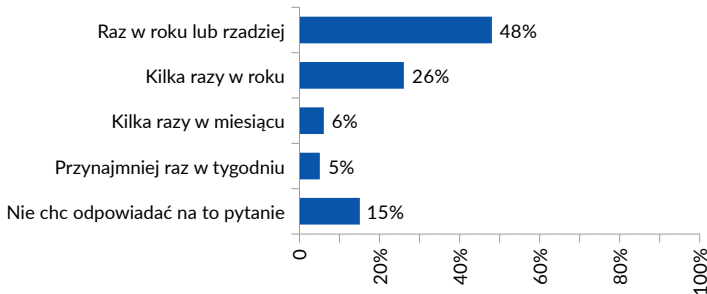
	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	41%	40%	42%	37%	46%**	41%	41%
Ostatni rok	6%	7%*	5%	7%**	4%	6%	6%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Biorąc pod uwagę częstość dostawania klapsów, prawie połowa (48%) osób, które je dostawały (19% ogółu badanych), doświadczała tego sporadycznie (raz w roku lub rzadziej), a 37% (15% ogółu badanych) doświadczało ich regularnie, czyli co najmniej kilka razy w roku. Piętnaście procent respondentów, którzy dostawali klapsy, nie odpowiedziało na to pytanie (rys. 3).

Rysunek 3

Częstość dostawania klapsa wśród osób, które tego doświadczyły, n = 825

Przemoc psychiczna, której doświadczyło 22% badanych, była najczęściej stosowana wobec dzieci przez rodziców. W przeciwieństwie do przemocy fizycznej jako sprawcy najczęściej wskazywana była matka (43% spośród doświadczających przemocy psychicznej), jedynie nieco rzadziej wskazywany był ojciec (39%). Spośród osób, które doświadczyły przemocy psychicznej, 11% wskazało innego dorosłego z rodziny, a 10% – innego znajomego dorosłego. Prawie jedna czwarta (23%) badanych nie chciała odpowiedzieć na pytanie o sprawcę.

Cykliczność badania pozwala na formułowanie obserwacji dotyczących zmian w stosunku do poprzednich edycji badania z lat 2013 i 2018. Trendy dotyczące przemocy ze strony bliskich dorosłych kształtowały się odmiennie w odniesieniu do przemocy fizycznej i przemocy psychicznej. Zasięg przemocy fizycznej spadł w porównaniu z badaniem z roku 2018 z 33% do 24% (dla całego życia) i z 20% do 10% (dla ostatniego roku), co jest znaczącą korzystną zmianą. Porównania z rokiem 2013 są ograniczone ze względu na pewne różnice w metodologii, ale dostępne dane pozwalają stwierdzić, że jest to długofalowy trend ograniczania rozpowszechnienia przemocy fizycznej. Skala przemocy psychicznej utrzymuje się natomiast na zbliżonym (wysokim) poziomie w kolejnych trzech edycjach badania (odpowiednio, 22%, 20% i 22% dla całego życia oraz 14%, 15% i 16% dla ostatniego roku).

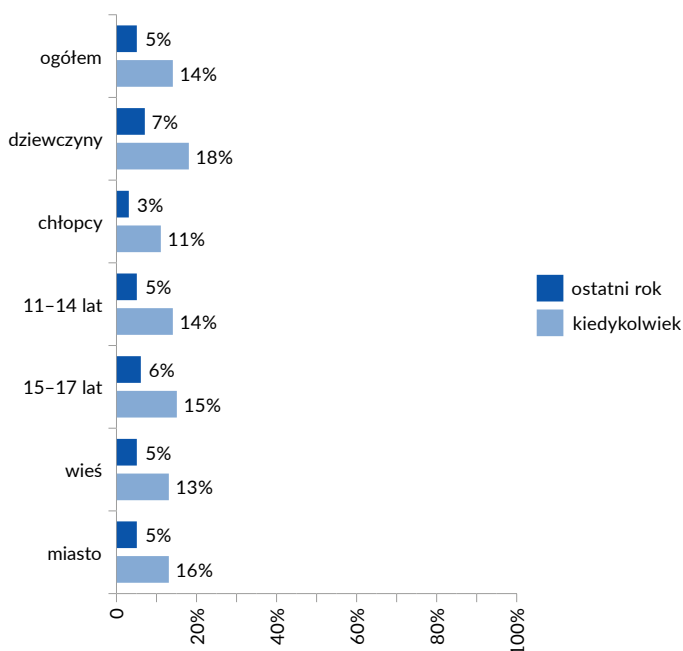
Odsetek respondentów, którzy kiedykolwiek doświadczali bicia lub kopania, spadł z 21% w roku 2013 do 15% w roku 2023, a w odniesieniu do ostatniego roku z 10% w roku 2018 do 7% w roku 2023. Zmniejszył się również odsetek tych, którzy kiedykolwiek dostawali klapsy. Co ważne, duży ogólny spadek skali przemocy fizycznej wiąże się także ze zmniejszeniem się grupy respondentów, którzy deklarowali regularne (a nie sporadyczne) dostawanie klapsów. W 2018 r. takich osób było 24%, a w 2023 r. – już tylko 15%.

Wiktymizacja pośrednia

Bycie świadkiem przemocy domowej (między rodzicami lub opiekunami albo wobec rodzeństwa lub innych dzieci zamieszkujących razem) stanowi istotne zagrożenie dla dobrostanu dziecka i jest traktowane jako tzw. wiktymizacja pośrednia. Tego typu doświadczenia miało kiedykolwiek 14% badanych, a w roku poprzedzającym badanie – 5% (rys. 4). Należy jednak pamiętać, że w tym przypadku pytania dotyczyły wyłącznie bycia świadkiem przemocy fizycznej. Istotnie częściej jej świadkami były dziewczyny niż chłopcy – jeśli chodzi o zarówno całe życie (18% vs 11%, $p < 0,01$), jak i ostatni rok (7% vs 3%, $p < 0,01$). Nie odnotowano natomiast istotnych statystycznie różnic między starszymi a młodszymi nastolatkami ani między mieszkającymi na wsi a w mieście.

Rysunek 4

Doświadczenie wiktymizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Osiem procent badanych było świadkami, jak jeden z rodziców/opiekunów uderzył drugiego, ponad 2% – widziało to w ostatnim roku. Istotnie częściej świadkami takich sytuacji były dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 11% vs 5%, $p < 0,01$;

w ostatnim roku: 3% vs 2%, $p < 0,01$; tab. 8 i 9) oraz respondenci z miast niż ze wsi (kiedykolwiek: 9% vs 6%, $p < 0,01$). Istotna różnica wystąpiła też w przypadku wieku dla ostatniego roku – częściej świadkami przemocy były starsze nastolatki (3% vs 2%, $p < 0,05$).

Więcej, bo niemal 10%, uczniów w wieku 11–17 lat było kiedykolwiek świadkiem, jak rodzic/opiekun uderzył inne dziecko w domu, w ostatnim roku przydarzyło się to 4% badanych. Podobnie jak w poprzednim przypadku istotnie częściej świadkami takich zachowań były dziewczyny (kiedykolwiek: 12% vs 7%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 5% vs 2%, $p < 0,01$), nie było natomiast istotnych różnic w odniesieniu do wieku i miejsca zamieszkania.

Tabela 6

Doświadczenie poszczególnych form wiktymizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		Dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	Miasto
Przemoc wobec partnera	8%	11%**	5%	7%	9%	6%	9%**
Przemoc wobec rodzeństwa	10%	12%**	7%	9%	11%	9%	10%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Tabela 7

Doświadczenie poszczególnych form wiktymizacji ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		Dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc wobec partnera	2%	3%**	2%	2%	3%*	2%	3%
Przemoc wobec rodzeństwa	4%	5%**	2%	3%	4%	4%	3%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

W przypadku przemocy między rodzicami najczęściej wskazywanym sprawcą był ojciec (64%), a najczęściej doznawała jej matka (68%). W 22% przypadków miała miejsce sytuacja odwrotna (matka była sprawcą, a ojciec był ofiarą). Istotna część respondentów, którzy byli świadkami przemocy domowej, nie chciała odpowiedzieć na pytanie o sprawcę (13%) ani o osobę doznającą przemocy (15%).

Ojciec był również najczęściej (47%) wskazywaną osobą stosującą przemoc wobec innego dziecka, choć niemal równie wiele (46%) wskazań dotyczyło matek. Co dziesiąte (10%) dziecko, które było świadkiem takiej przemocy, wskazało na innego dorosłego z rodziny. Z kolei 15% respondentów nie odpowiedziało na pytanie, kto był sprawcą przemocy.

Zasięg wiktyimizacji pośredniej w kolejnych edycjach badania pozostaje na zbliżonym poziomie, choć można stwierdzić pewne tendencje. Między latami 2013 a 2018 zmniejszył się odsetek osób, które widziały przemoc między rodzicami (z 12% do 8% w ujęciu całego życia i z 4% do 2% w roku poprzedzającym badanie) i na tym poziomie pozostał także w roku 2023. Odsetek osób deklarujących bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa i innych dzieci zmieniał się nieznacznie w kolejnych edycjach, ale nie były to różnice istotne statystycznie.

Czynniki mające związek z doświadczaniem przemocy domowej

Pomiar wielu zmiennych dotyczących nie tylko charakterystyki badanych dzieci, ale również deklarowanej przez nie sytuacji rodzinnej, a w szczególności deklaracje dotyczące dysfunkcji rodzinnych pozwolił zastosować analizę statystyczną w celu wyodrębnienia czynników mających związek z doświadczaniem przemocy domowej (jej predyktorów).

W tabeli 8 przedstawiono wyniki analizy regresji logistycznej przeprowadzonej na podstawie metody krokowej z wykorzystaniem ilorazu wiarygodności, za pomocą której wyodrębniono predyktory doświadczania przemocy ze strony bliskich dorosłych w odniesieniu do roku poprzedzającego badanie i dla danych dotyczących całego życia.

Tabela 8

Predyktory doświadczania przemocy ze strony bliskich dorosłych w ciągu roku poprzedzającego badanie i kiedykolwiek w grupie wiekowej 11–17 lat

Predyktory	Przemoc ze strony bliskich – kiedykolwiek		Przemoc ze strony bliskich – ostatni rok	
	AOR	p	AOR	p
Chłopcy vs dziewczyny	0,52	0,001	0,46	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	4,52	0,001	3,62	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	2,31	0,005	2,05	0,015
Wsparcie ze strony dorosłych	0,11	0,001	0,36	0,001
Wsparcie dorosłych x Płeć	1,76	0,009	1,78	0,018

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna

Pierwszym istotnym czynnikiem związanym z doświadczaniem przemocy ze strony bliskich jest płeć (niższa szansa wiktylizacji w przypadku chłopców), jednak najsilniejszy wpływ zaobserwowano w odniesieniu do badanych, którzy deklarowali że ktoś w ich rodzinie nadużywa alkoholu lub używa narkotyków. Były to bardzo silne predyktory, które zwiększały szanse wiktylizacji ponad 2-krotnie (a w przypadku alkoholu nawet ponad 4-krotnie). Czynnikiem chroniącym okazało się wsparcie ze strony dorosłych, które znacząco obniżało szansę wiktylizacji. Zaobserwowano również istotny statystycznie efekt interakcyjny między otrzymywaniem wsparcia ze strony osób dorosłych a płcią, który polegał na tym, że różnice między dziewczynami i chłopcami w zakresie przewidywanego prawdopodobieństwa doświadczania przemocy ze strony osób bliskich dotyczyły tylko osób badanych nieotrzymujących wsparcia ze strony dorosłych. Wśród osób otrzymujących wsparcie ze strony dorosłych różnice między dziewczynami a chłopcami były nieistotne statystycznie. W analizie dotyczącej zarówno całego życia, jak i ostatniego roku najbardziej narażone były dziewczyny nieotrzymujące wsparcia ze strony dorosłych. Odsetek wyjaśnianej wariancji wg wskaźnika Coxa i Snella wynosił 10,6% dla analizy przemocy kiedykolwiek i 8,7% dla ostatniego roku.

Wiktylizacja pośrednia

W tabeli 9 przedstawiono wyniki analizy regresji logistycznej, za pomocą której wyodrębniono predyktory wiktylizacji pośredniej doświadczanej zarówno kiedykolwiek, jak i w roku poprzedzającym badanie.

Tabela 9

Predyktory wiktyimizacji pośredniej w ciągu roku poprzedzającego badanie w grupie wiekowej 11-17 lat

Predyktory	Wiktyimizacja pośrednia - kiedykolwiek		Wiktyimizacja pośrednia - ostatni rok	
	AOR	p	AOR	p
Chłopcy vs dziewczyny	0,41	0,001	0,43	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	5,40	0,001	5,89	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	2,20	0,013	2,60	0,014
Wsparcie ze strony dorosłych	-	-	0,48	0,001

AOR - skorygowany iloraz szans, p - istotność statystyczna.

Prawdopodobieństwo wiktyimizacji pośredniej również było niższe zarówno w grupie chłopców w porównaniu z grupą dziewczyn, jak i w przypadku osób doświadczających wsparcia ze strony dorosłych (był to czynnik chroniący, choć ujawnił się jedynie w analizie dotyczącej ostatniego roku). Prawdopodobieństwo wiktyimizacji pośredniej było wyższe w grupie dziewczyn niż w grupie chłopców oraz wyższe w przypadku nadużywania alkoholu oraz używania narkotyków przez domownika. Warto zwrócić uwagę, że efekt nadużywania alkoholu w rodzinie był tu jeszcze wyższy niż w przypadku przemocy ze strony bliskich dorosłych i dla danych dotyczących ostatniego roku zwiększał szansę wiktyimizacji pośredniej niemal 6-krotnie. Odsetek wyjaśnianej wariancji wg wskaźnika Coxa i Snella wynosił 10,9% dla danych z całego życia i 5,6% dla roku poprzedzającego badanie.

Związek doświadczania przemocy domowej z podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych

Wobec pogłębiającego się kryzysu zdrowia psychicznego młodzieży, którego widomym znakiem są coraz częstsze przypadki zachowań autodestrukcyjnych (samo-okaleczeń i prób samobójczych) w ramach *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce* przeprowadzono analizy związków poszczególnych kategorii wiktyimizacji z tymi zachowaniami. W modelach statystycznych uwzględniono wszystkie osiem badanych kategorii krzywdzenia, jak również wszystkie badane zmienne socjo-demograficzne oraz dotyczące charakterystyki rodzinnej, żeby możliwe było wyodrębnienie skorygowanych ilorazów szans (AOR) dla każdej ze zmiennych.

W tabeli 10 przedstawiono wyniki analizy regresji logistycznej, za pomocą której wyodrębniono predyktory dokonywania samookaleczeń. Analizy przeprowadzono

w grupie wiekowej 13–17 lat, ponieważ młodszym respondentom nie zadawano pytań o zachowania autodestrukcyjne. Do analizy włączono finalnie 1392 osoby w tym przedziale wiekowym.

Tabela 10

Predyktory samookaleceń w grupie wiekowej 13–17 lat (n = 1392)

Predyktory	AOR	p
Chłopcy vs dziewczyny	0,45	0,001
Zamieszkiwanie w mieście	1,35	0,056
Nadużywanie alkoholu przez domownika	1,23	0,288
Używanie narkotyków przez domownika	1,97	0,057
Choroba psychiczna domownika	2,92	0,001
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	1,83	0,001
Przemoc rówieśnicza	4,12	0,001
Zaniedbanie fizyczne	2,03	0,006
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,58	0,001
Wsparcie ze strony dorosłych x Przemoc rówieśnicza	0,58	0,002

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Prawdopodobieństwo samookaleceń było mniejsze w grupie chłopców. Zamieszkiwanie w mieście, nadużywanie alkoholu, używanie narkotyków lub choroba psychiczna domownika, doświadczenie zaniedbania fizycznego i wykorzystania seksualnego bez kontaktu fizycznego zwiększały prawdopodobieństwo samookaleceń. Najsilniejszy efekt odnotowano w odniesieniu do doświadczenia przemocy rówieśniczej (AOR = 4,12), natomiast doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych również cechowało się istotnym statystycznie efektem (AOR = 1,83).

W tabeli 11 przedstawiono wyniki analizy regresji, za pomocą której wyodrębniono predyktory dokonywania prób samobójczych. Te analizy zostały również dokonane w grupie wiekowej 13–17 lat.

Tabela 11*Predyktory dokonywania prób samobójczych w grupie wiekowej 13–17 lat (n = 1392)*

Preedyktory	AOR	p
Chłopcy vs dziewczyny	0,54	0,011
Wiek osób badanych	1,06	0,492
Mieszkanie z dwoma rodzicami	0,39	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	1,38	0,432
Choroba psychiczna domownika	2,03	0,004
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	2,74	0,001
Zaniedbanie fizyczne	2,21	0,006
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,61	0,001
Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	3,66	0,001
Wsparcie ze strony dorosłych x Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	0,19	0,002

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Prawdopodobieństwo dokonywania prób samobójczych było mniejsze w grupie chłopców. Im starsze były osoby badane, tym większe było prawdopodobieństwo dokonywania przez nie prób samobójczych. Używanie narkotyków lub choroba psychiczna domownika, doświadczenia przemocy ze strony bliskich dorosłych, zaniedbania fizycznego, wykorzystania seksualnego bez kontaktu fizycznego i wykorzystania seksualnego z kontaktem fizycznym zwiększały prawdopodobieństwo dokonywania prób samobójczych. Zestaw wyróżnionych predyktorów był odmienny niż w przypadku analizy dotyczącej samookaleczeń, inaczej też kształtowały się siły związku. W przypadku tej analizy doświadczenie przemocy ze strony bliskich cechowało się ilorazem szans równym 2,74 i było drugim najsilniejszym predyktorem po wykorzystaniu seksualnym z kontaktem fizycznym.

Omówienie wyników i podsumowanie

Badanie *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* ujawniło ciągle dużą skalę krzywdzenia dzieci ze strony bliskich dorosłych w wymiarze przemocy zarówno fizycznej, jak i psychicznej. Niewiele jest polskich źródeł danych, do których można by odnieść te dane, jasne jest jednak, że w świetle tych wyników dane urzędowe dotyczące przemocy domowej wobec dzieci – przede wszystkim pochodzące ze statystyk procedury Niebieskie Karty nie oddają rzeczywistej skali problemu. Prawdopodobnie

większość przypadków przemocy domowej wobec dzieci pozostaje nieujawniona wobec jakichkolwiek służb pomocowych.

Omawiane wyniki wykazują dużą zgodność z uzyskanymi w ramach badania retrospektywnego realizowanego na zlecenie WHO na reprezentatywnej próbie polskich studentów (Makaruk i in. 2018). W tym badaniu 17% studentów zadeklarowało, że było w dzieciństwie bitych lub szarpanych (wobec 16% nastolatków deklarujących to samo w bieżącej *Diagnozie*), a 41% – że dostawało klapsy przynajmniej raz w roku (również 41% w *Diagnozie*). Z kolei w niedawnym badaniu dotyczącym stosowania kar fizycznych, gdzie ankietowano reprezentatywną próbę polskich rodziców, do ich stosowania przyznało się 39% z nich, co również jest spójne z wynikami *Diagnozy*. W badaniach realizowanych lokalnie w trzech gminach województwa zachodniopomorskiego wśród młodzieży w latach 2015–2017 skala przemocy fizycznej ze strony domowników wyniosła, odpowiednio, 17%, 21% i 25% (Kołodziejczak i Terelak, 2021), co także jest dość spójne z wynikami bieżącej *Diagnozy*. Wszystkie te dane wskazują na wysoką rzetelność badania pod względem określenia skali przemocy, co było głównym celem badawczym przedsięwzięcia.

Kolejnym istotnym wkładem omawianego badania w rozwój wiedzy o przemocy wobec dzieci w Polsce jest możliwość określenia trendów zmiany skali poszczególnych form wiktylizacji ze względu na trzeci przeprowadzony pomiar przy zbliżonej metodologii na przestrzeni 10 lat. W zakresie omawianym w niniejszym artykule można wyróżnić trzy trendy. Po pierwsze nie zmienia się zasadniczo poziom przemocy psychicznej ze strony bliskich dorosłych, która pozostaje na zbliżonym poziomie od pierwszej edycji badania w 2013 r. Po drugie od roku 2018 nie zmienił się poziom wiktylizacji pośredniej, choć obniżył się on między pierwszą (2013 r.) a drugą (2018 r.) edycją badania. Po trzecie odnotowano wyraźną kontynuację trendu spadkowego dotyczącego skali doświadczania przemocy fizycznej. Złożyły się na to zarówno rzadziej raportowane incydenty bicia/kopania, jak i rzadsze stosowanie kar cielesnych. Trend ten jest spójny ze zmniejszającą się liczbą młodocianych pokrzywdzonych zgłaszanych do procedury Niebieskie Karty w ostatnich latach (Włodarczyk, 2022) oraz z trendem coraz mniejszej akceptacji i stosowania kar fizycznych przez rodziców odnotowywanych w cyklicznych badaniach dotyczących postaw rodzicielskich (Makaruk i Drabarek, 2022). Można postawić ostrożną tezę, że prowadzone od wielu lat działania na rzecz zmiany świadomości rodziców na temat stosowania przemocy fizycznej wobec dzieci (por. Jarosz, 2019) przynoszą wreszcie wymierne skutki. Należy mieć nadzieje, że w przyszłości dojdzie również do zmniejszenia skali przemocy psychicznej. Jednocześnie nie można zapominać, że zaistnienie trendu spadkowego nie oznacza, że odnotwana obecnie skala problemu jest mała.

We wszystkich analizowanych formach przemocy, gdzie wystąpiły istotne statystycznie różnice dotyczące płci, dotyczyła ona w większym stopniu dziewczyn niż chłopców. Wiek i miejsce zamieszkania nie różnicowały pokrzywdzonych w tak jednoznaczny sposób (wyższe wyniki dla młodzieży zamieszkałej w mieście przy niektórych formach wiktymizacji). Nie jest to jedynie polska specyfika, gdyż wyniki świadczące o tym, że dziewczyny doświadczały przemocy ze strony bliskich dorosłych w większym stopniu niż chłopcy, uzyskiwano również w badaniach dotyczących tego problemu realizowanych w innych państwach z użyciem tego samego narzędzia, czyli JVQ: w Wielkiej Brytanii (Radford i in., 2012), Hiszpanii (Pereda i in., 2014) czy Australii (Mathews i in., 2023)

Za pomocą analizy regresji wyróżniono też predyktory doświadczania przemocy ze strony bliskich dorosłych i wiktymizacji pośredniej. W jednoznaczny sposób bardzo silnymi predyktorami było nadużywanie alkoholu i używanie narkotyków w rodzinie badanych. Jednocześnie silnym czynnikiem chroniącym okazało się wsparcie społeczne ze strony dorosłych. Wszystkie te informacje można wykorzystać do działań prewencyjnych, diagnostycznych i interwencyjnych w celu pomocy młodzieży doświadczającej krzywdzenia w domach.

Jest to o tyle ważne, o ile wykazano również, że doświadczanie przemocy ze strony bliskich dorosłych było jednym z predyktorów samookaleczeń i drugim najsilniejszym predyktorem podejmowania prób samobójczych. Jeśli więc zastanawiamy się nad tym, jak poprawić stan zdrowia psychicznego polskiej młodzieży i ograniczyć rosnącą liczbę prób samobójczych, jedną z odpowiedzi będzie ograniczenie skali przemocy ze strony bliskich dorosłych.

Ograniczenia badawcze

Przyjęta metodologia i procedura badawcza niosą za sobą pewne ograniczenia. Przede wszystkim część szkół odmówiła udziału w badaniu, co mogło m.in. wynikać z tematu badań. Należy liczyć się również z ryzykiem niewyrażenia zgody na udział dziecka w badaniu przez rodziców stosujących przemoc lub zaniedbujących swoje dzieci.

Kolejne ograniczenie wynika z deklaratywnego charakteru badania. Niektóre doświadczenia mogły zostać zatarte w pamięci lub nieuznane przez respondentów za krzywdzenie. Ponadto w przypadku pytań dotyczących dramatycznych zdarzeń życiowych, jakim jest doświadczanie przemocy, respondenci mogli nie chcieć ich ujawniać.

E-maile autorów: szymon.wojcik@fdds.pl, szumiau@post.pl.

Bibliografia

- Chen, Q., Chan, K. L. (2022). The effects of social and cultural factors on child poly-victimization in Hong Kong. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11–12), NP9277–NP9294. <https://doi.org/10.1177/0886260520980385>
- Forns, M., Kirchner, T., Soler, L., Paretilla, C. (2013). Spanish/Catalan version of the Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Psychometric properties. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 43(2), 171–187.
- Główny Urząd Statystyczny. (2022). *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2021 r. Stan w dniu 31 grudnia*. https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/6/31/1/ludnosc_stan_i_struktura_oraz_ruch_naturalny_w_przekroju_terytorialnym_na_31-12-2021.pdf
- Hamby, S. L., Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A. (2004a). *The comprehensive juvenile victimization questionnaire*. University of New Hampshire.
- Hamby, S. L., Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A. (2004b). *The Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Administration and scoring manual*. Crimes against Children Research Center.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit*. http://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html
- Hasselle, A. J., Napier, T. R., Howell, K. H. (2023). Children's self-perception: Investigating associations with direct victimization, indirect victimization, and caregiver partner violence. *Children and Youth Services Review*, 144, 106738.
- Iwaniec, D. (2012). Emocjonalne krzywdzenie dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 11(2), 29–47.
- Jarosz, E. (2019). Profilaktyka kar cielesnych w świetle doświadczeń i dobrych praktyk. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(2), 9–20.
- Kołodziejczak, S., Terelak, A. (2021). Przemoc domowa wobec dzieci i młodzieży szkolnej na obszarach wiejskich, wiejsko-miejskich i miejskich Pomorza Zachodniego. *Przegląd Zachodniopomorski*, 36, 351–377.
- Makaruk, K., Drabarek, K. (2022). *Postawy wobec kar fizycznych i ich stosowanie. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Sethi, D., Michalski, P., Szredzińska, R., Karwowska, P. (2018). *Survey of adverse childhood experiences and associated health-harming behaviours among Polish students*. World Health Organization.

- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Wójcik, S. (2013). Dzieci i młodzież jako uczestnicy badań społecznych w kontekście badań dotyczących problemu przemocy. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 7–20.
- Mathews, B., MacMillan, H. L., Meinck, F., Finkelhor, D., Haslam, D., Tonmyr, L., Gonzalez, A., Afifi, T. O., Scott, J. G., Pacella, R. E., Higgins, D. J., Thomas, H., Collin-Vézina, D., Walsh, K. (2022). The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105424. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105424>
- Mathews, B., Pacella, R., Scott, J. G., Finkelhor, D., Meinck, F., Higgins, D. J., [...] Dunne, M. P. (2023). The prevalence of child maltreatment in Australia: findings from a national survey. *Medical Journal of Australia*, 218, S13-S18.
- Méndez-López, C. (2021). Lifetime poly-victimization and psychopathological symptoms in Mexican adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 112, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104883>
- MRPiPS. (2022). *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w roku 2021 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2021 r.*
- Paul, A., Gallot, C., Lelouche, C., Bouvard, M. P., Amestoy, A. (2018). Victimization in a French population of children and youths with autism spectrum disorder: A case control study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 12(1), 1–13.
- Pereda, N., Guilera, G., Abad, J. (2014). Victimization and polyvictimization of Spanish children and youth: Results from a community sample. *Child Abuse & Neglect*, 38(4), 640–649.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World Report on Violence against Children*. United Nations.
- Pinto-Cortez, C., Guerra Vio, C., Barocas, B., Pereda, N. (2022) Victimization and Polyvictimization in a National Representative Sample of Children and Youth: The Case of Chile. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 31(1), 3–21, <https://doi.org/10.1080/10926771.2020.1796873>
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2012). *Child Abuse and Neglect in the UK Today*. National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Riley, F., Wright, M., Bokszczanin, A., Essau, C. A. (2020). Poly-Victimization in Polish Adolescents: Risk Factors and the Moderating Role of Coping. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(5–6), 1515–1538. <https://doi.org/10.1177/0886260517696868>
- Wahab, S., Baharom, M. A., Abd Rahman, F. N., Wahab, K. A., Zulkifly, M. A., Azmi, A. D., Ahmad, N. (2021). The relationship of lifetime substance-use disorder with

family functioning, childhood victimisation, and depression, among juvenile offenders in Malaysia. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 100359.

- Włodarczyk, J. (2022). Przemoc wobec dzieci i zaniedbanie dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 238–255). Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- WHO, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). *Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence*. World Health Organization.

Scale and determinants of domestic violence against children and indirect victimisation – results of Polish Child Victimization Survey 2023

This article presents the results of the Polish Child Victimization Survey 2023 study concerning violence by close adults and indirect victimisation, i.e. witnessing violence between adult household members or against another child. The survey was conducted on a representative sample (N = 2026) of Polish adolescents aged 11–17. The category of violence by close adults consisted of components of physical abuse and psychological (emotional) abuse. The latter was operationalised as name-calling and insults. The category of physical abuse consisted of another two indicators – experiencing hitting or kicking as well as experiencing physical punishment on a regular basis. Physical abuse by close adults was experienced by almost one in four respondents (24%), and psychological abuse by more than one in five (22%). Considering the events of the year prior to the survey, these two forms of abuse were experienced by 16% (psychological) and 10% (physical) of 11–17-year-olds respectively. The article also presents the characteristics of those experiencing violence and the results of a logistic regression analysis between family dysfunctions and the experience of violence by close adults and indirect victimisation, as well as the relationship between experiencing this type of violence and self-destructive behaviours: self-harm and suicide attempts.

KEYWORDS

DOMESTIC VIOLENCE, PSYCHOLOGICAL ABUSE, PHYSICAL ABUSE, INDIRECT VICTIMISATION

Cytowanie:

Wójcik, S., Szumił, S. (2023). Skala i uwarunkowania przemocy domowej wobec dzieci i wiktyimizacji pośredniej – wyniki Diagnostyki przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(4), 12–36.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości